

AZ ELSŐ FOGLALÁS SZABALYOZÁSA AZ ARANYOSSZÉKI BOGÁTHON.¹

A felséges királyi Főkormányshéknék 1814-iki augusztus 17-ről 3176. szám alatt kelt rendelése, melyben a tisztség által beküldött *bogáthi praedialis szántóföldek jövendőbeli constitutiójának* planuma vissza-küldése mellett meghagyatik, hogy ezt a fő-királybíró praesidiuma alatt tartandó Marchális Gyűlésen fontolóra vétetvén, dolgoztassék ki és állitassék meg, — s a megállitandó planum megerősítés végett küldessék be: ugyanakkor a Felséges kormányshéknék egy más rendelése is az 1815-iki esztendőbeli Márczius 14-ről, 904. szám alatt, melyben addig is, míg a bogáthi praedialis földekre s az azok felett indítandó perek folytatására új Constitutio fog dolgoztatni a rendetlenségek, különböztetések, bírák hibái és praevaricatiói, s ezekből károsodások elkerülhetése végett némely Normativum Punctumok küldettnék ki. Mely két rendelést és annak zártalékját a Nemes Szék rendjei fontolóra vevén, a bogáthi praedialis földek bírása és azokból eredhető perlekedések módját e következőkben állitották meg:

1-sőben. Ezuttal is megállitattik az, hogy a bogáthi praedialis szabad szántóföldeket csak a székbeli residenciás nemes birtokosok, törzsökös székelv és székelv szabadsággal élő jószágos hazafiak birhassák, — másoknak kirekesztésekkel —, még pedig ezen székes helynek eredeti természete szerint fiuról-fiura oly formálag, hogy a successio csak a fiura vagy annak elfogyásával a *fiu-leányra* szállhasson; amidőn pedig ezekre nézve is defectus lenne, akkor az említettek közül a *legelsőbb törvényes foglalóra* maradjon, mely foglalásnak módja alább előfordul.

2-szor. Minthogy ezen praedialis helynek tulajdonságát most is a Nemes Szék magának reserválja, s annak birtokosai mindnyáján csak *usufructuáriusak*, ennélfogva egy birtokosnak sem lészen szabad a birtokában lévő hely tulajdonsága iránt semmiféle titulust introdukálni, sem semmi szin vagy pretextus alatt akárkivel is tractálni, elannyira, hogy azt sem pénzért, sem gabonáért, sem marháért vagy akármi névvel nevez-

¹ Lásd a „A földközösség története Magyarországon“ című cikkben erről elmondottakat folyóiratunk 217. lapján.

hető jóért a birtokos másnak nem adhatja; sőt valamely efféle toldás mellett cserét se tehet, ha szintén ott akarna is cserélni, annyival kevésbé más helységbe elcserélve. De sőt szorgalmatos igyekezetnek felébresztése tekintetéből, *feliben való szántás végett sem léssen szabad másnak általengedni*. Kiki vagy tulajdon, vagy pénzen, vagy dologgal fogadott erejével szántsa.

Jobb móddal eshető művelésére és sikeresebb használására nézve mindazonáltal is megengedtetik az, hogy *a törökbuzával vethető hely* (ennek termesztésére kurta idő alatt sok napszámos kívántatván) *felibe való kapálásra adathassék*; ugy szintén a termésnek maga idejében lehető begyűjthetésiért, *a részben lehető aratás is szabad léssen*. Minden másféle műveltetésre való általadás kirekesztetvén, s egyszersmind azon helynek *a tulajdonos által eső szünteleni művelés köteleességévé tétetvén*, kinek-kinek oly kifejezéssel hogy midőn *akárki azt művelni vagy elég-lelen, vagy henye lenne, avagy kaszálónak változtatni akarná: azonnal más művelhetőnek és szorgalmatosnak birtokába jusson*, a mindjárt említendő móddal:

3-szor. Megállittatván mindezek szerint mind az, hogy vagy fiu, vagy fiu-leány successión (mely szinte mindegy) és a defectus esetében *törvényes foglalás* útján lehet főbbként birtokosa valaki, a törvényes birtokosok közül, a szabad szántóföldnek: ennélfogva a birtokosnak elhalálozása utánni dispositióra just nem tarthat, mind pedig az, hogy annak csak az azt szüntelen művelésben tartó birtokos lehet tulajdonosa: az arra nem elégséges, vagy a megállított módok ellenére szembetünőleg, vagy alattomos csalárdsággal művelő pedig elrekesztetik. Tehát ezuttal is megállittatott, hogy az efféléket észrehevő lehet törvényes birtokos; *azon helyet, kiben vagy praevaricatiót tapasztalt, vagy műveletlenséget vett észre (melyet is a műveletlenség harmadik esztendőj. beli Pünkösöd harmad napjáig fog observálni), mindenekelőtt vagy barázdálással, vagy másékénti megjegyzéssel iránta eredendő perlekedésnek jelétül megjegyzi*, annak utánna az alább irandó móddal appropriálja, ugy t. i.

4-szer. Hogy ő pratendálendő praevaricationának akármelyik neme észrevételekor. remélve annak törvényes megbizonyítását is: a mindjárt irt módon tegye meg az említett jegyzést; azután annak addigi birtokosát a törvényes vice-királybirótul váltandó pecsét erejénél fogva, — ezután nem harmad, mint eddig, hanem — nyolczad napra *a Constitutionának forumára idéztesse*, és akkor keresetének megbizonyítására kellettő hites bizonyításai és — előre a forum színére diurnum gyanánt bétéendő — 3 forintba határozott osztálypénz mellett inactionálja és alperese ellen perét mindvégig kifolytatni igyekezzék, hogy vagy az említett jegy megtétele után nyolczad nappal képzelt alperesét — az irt móddal —

idézni, vagy az idézet után, a másodszor következett nyolczad nap, vagy talán, ha akkor a törvényes királybíró, valamely törvényes akadályai miatt, a Constitutionale Forumot meg nem ülhetné (melyet a ferian szintugy, mint a törvényes időszakaszokon megülttethet ezen Constitutio erejénél fogva), a királybíró által adandó napon megjelenni elmulatná, vagy ha megjelenik is, de keresetét törvényesíteni elégtelen lenne, nemcsak hogy alperesse keresete alól feloldoztatik, hanem — bétett 8 frtja elvesztése mellett — alperese költségét, méltatlan hurczoltatását is visszatéríteni köteles lészen, a Constitutionale Forum birái pedig kötelessek lesznek.

5-ször. Praeses vagy előülő mindenkor maga a törvényes Vice-királybíró és nem más, hacsak a királybíró valamely atyafiság, vagy a dologbeli befolyás által, el nem rekeszti; az ilyen esetekben pedig az, a kit az akkori főtiszt ur fog előülőnek nevezni. Tagjai: vagy a törvényes al-szék kifogás alá nem jöhető rendes ítélő birái, vagy az assessorok közül azok, kik a maguk jóviseletével és elmebeli tehetségükkel magukat mások felett megkülönböztették. Ezeket akkor is, amidőn maga a vice-királybíró lesz praeses, s akkor is, midőn törvényes okbul nem lehetne maga, hanem az említett okbul más: akkor a főtiszt ur nevezze ki — a forum megülhetésére adandó terminuskor előre — azt is, hogy a felek, ha lenne, azok ellen helyes reflexiójokat megtehessék addig is, mig a Forum egybegyülne. Következőleg az akkori judicatus exceptio kikerültség; ez uttal is: a czél szerint rövidítését munkálkodván az ezen forumon folyó pereknek, melyeknek további folytatására meghatároztatott.

6-szor. Ha a nyolczadnapi idézésre az idézett alperes meg nem jelenne egész nap, akkor a délutáni órán hozassék ellene — per non venit sententia — s ha azt 8 nap alatt vagy a fő, vagy vice-királybirák tiltó és megújító pecsétjük erejénél fogva az alperes meg nem akadályoztatja, — minden más törvényes menedékek kirekesztésével, — elégtételbe kelletik venni magának az előülőnek, vagy ha nem érkeznek: akkor az ítéletet hozott és az előülő által kirendelt biráknak, vagy ha délután megjelenne: akkor a forum előtt supervenientiat insinualjon és maga részéről is a remélhető absolváltatás esetében visszanyerendő, a convictiókon pedig elvesztendő 3 forintját tegye be; azután az actiót zártalékjaival együtt eredeti valóságukban magával közöltetni kívánván, legottan védelmezését ugy megtenni, s továbbra replicáját is ugy beadni, — legyenek azok akár in-exceptivis, akár meritorie tétetve, — ugy igyekezzék, hogy még azon napon sententiát nyerhessenek. Különben, ha késedelme okozná a másnapi vizonti egybegyülést, azon a napon bétett 3 forintját, másnap ugyanannyival

pótolni kénytelenítették, az első 3 frt a bírák diurnumában maradván. Amidőn még nem jelent, tiltó és megújító pecsét erejénél fogva volt felperesét a nyert ítélet elégtétébe való vételétől eltiltja, akkor azonnal a praesestől terminust kérjen, és azzal azelőtt ugyan 8-ad nappal törvényesen idéztesse, amikor is oly készen álljon védelmező feleletével, hogy többszöri menedékkal nem élhet, hanem végső ítéletet nyer. *És ha vesztetni talál, magán, csak a birodalmon kívül segíthet*, a Derék-Székre leendő appellatioja mellett; ugy szintén akkor is, midőn előbbi megjelenésekor tett maga mentségei után is vesztene, és akkor instantanee jelentendő Simplex Novum mellett is követendő másodszori védelmezésekor eshető vesztese állapotjában is: mivel ezen esetben is birodalmon kívül tétetik. Továbbá, mikor oly occultus casus adná elő magát, hogy hitletételre lenne szükség: ekkor is, ha a felek közül valamelyik a másiknak hitére bocsájtaná az egész dolgot, s az attól, akinek a másiktól ajánlottott a hitletétel, nem csak letenné, hanem acceptáltatnék is a másiktól: akkor is végképpen termináltassék a per. Ellenben; ha a hitletétel valamelyiknek az ítélőszék által határoztatnék, és ezen ítélet a feleknek akármelyikétől felsőbb vizsgálatra kériettnék, már akkor a per és ítélet a hitnek letételése elhalasztásával, *birodalmon belül* bocsájtassék által: még pedig minden leveleknek, allegatióknak és azokhoz tartozóknak eredeti valóságukban leendő általküldése mellett, mely önként, vagy más uttal is felsőbb vizsgálat alá kerekedő ilyen színű pereknek folyamatjára nézve megállítatott.

7-szer. Hogy azokat a törvényes Derék-Szék mindenkor extraserialiter lássa el és azokban, melyekben az előbbi nyertes fél hasonlólag nyert — semmi további menedéket nem engedve — elégtételre, az előbbi forumára relegálja. Azokban pedig, melyekben az első nyertes succumbál, s azonban semmi törvényes menedékkal nem élt, hogy azzal is élhessen: az előbbi forumon menedéket engedjen, de igen kurta időnek kiszabása mellett.

8-szor. Lefolyván az említett utakon és móddal a felek pereit, hogy az azokban kelő ítéletek mindenképpen törvényes elégtételt is érjenek, ha netalán valamely esetben a megnyerett *katoná* lenne is: minthogy azoknak a bogáthi pereik a Constitutionale forumra tartoznak, minden megtehető módon eszközöltessenek.

9-szer. Ezen előre bocsájtott perlekedés módja — amint előre is megjegyeztetett — a történhető praevaricationnak észrevételéből eredett perekre nézve határoztatott oly formán, hogy *a midőn a szomszédokn ak földcik elszántása felett erednének kötődések*, ekkor a rendes és törvényes uton és királybírói kibocsájtás mellett, — kijáratthatja, csak azért, az irt perlekedésre szorulni nem kell. És midőn nem praevaricatio adna

okot a perlekedésre, hanem valóságos caducitás, vagy defectus sexus virilis adná elő magát ezen történetben: *az első törvényes elfoglalónak említett jegytétele nem csak eredhető perét jövődőlő jegynek tartatik, hanem pedum positionak, annálfogva nem ezen első foglalo fog magának alperest keresni, hanem lehető felperesei fogják perelni, ha kedvük leszen. Hogy pedig ezen foglaláskor történhető mindenféle versengések, sőt netalán verekedések elkerültessenek: erre nézve meghatároztatik, hogy abban az esetben, ha valaki az első foglalo jegyét kihányná s az által a versengésre és verekedésre utat nyitva, akkora büntetésben marasztaltassék, mekkora egy potentiae poenalitas, a mely a szegények casájába tétessék be, s az elfoglalt föld mégis az első elfoglalóé legyen.*

Azon esetben pedig, ha kettő egyszerre érkeznek egy földhöz, hogy azt, mint első foglalo magának kijegyezze, s egymás között szépen meg nem egyeznének, hanem versengés támadna köztük: mind a két fél, a fennebb megirt és említett célra fordítandó, büntetésben marasztaltassék külön-külön. Mégis a controversia alatt levő s elfoglalni akart föld egyik felé se legyen; ellenben a praevaricatiót tapasztalt rész, említett jegyével semmi törvényes foglalást az akkori birtokosra nézve nem téssen, hanem azzal másokat, akik talán hozzá hasonló móddal észrevették ugyan a praevaricatiót, de mégis még eddig törvényes idézetet nem tettek: rekeszti el attól, hogy azok nálánál hamarabb lehessenek a praevaricator felperesei, önkényt folyván ezekre nézve az is, hogy az ily felperesek addig magukénak nem is tarthatják a kijegyzett földet, míg ítéletesen el nem nyerik, s az szerint annak birodalmába nem is iltattatnak. Mind addig az alperese használja az inactionált földet.

10-szer. A praemittáltattak szerint folytatandó ügyekben, ha valamelyik félnek hamisan készült okleveleivel való élése világosodnék meg, azonnal, ha felperes tenné keresetét, ha az alperes: az inactionált földet veszítsék el. Affelett az ilyen cselekedeteként fiscalis kereset alá vétessenek, s annak módja szerint büntetést szenvedjenek.

*

Ezen „bogáti szabad szántóföldek constitutiója“ a Főkormányzék által megerősítettett a következőkben:

3020. Sacrae Caesareo-Regiae et Apostolicae Maiestatis, Magni Principis Transilvaniae et Siculorum Comitis, Domini Domini Nostri Clementissimi nomine!

Inclyta Universitas! Salutem et Gratiae Caesareo-Regiae Incrementum! Az odaváló generalis gyűlésnek folyó esztendőben, Május 23-ik napjáról ezen királyi Guberniumhoz tett feljelentésére, mely mellett a bogáti praedialis szántóföldekről készített és a királyi Guberniumnak folyó esztendőben, Január 22-ik napjáról kelt rendelése szerint megjobbitott Constitutiót, az érdekelt rendelésnél fogva kiszabott authentiával ide felküldötte, ezennel visszairatik, hogy a kir. Gubernium azon Constitutiót egészben helybenhagyta és a felküldött Constitutiót maga archivumába visz-

szatartóztatta. Kegyelmetek kötelessége lészen tehát ezen rendelést a megerősített Constitutióval együtt, a közelebb tartandó generalis gyűlés alkalmatosságával, mindennek tudtára felolvastatni és szoros megtartás végett kihirdettetni. In reliquo altefata Sua Maiestas benigne propensa manet.

E Regio Magni Principatus Transilvaniae Gubernio. Claudiapoli, 27-a Septembris, 1822. Daniel Fábyán V. pr. mp. Ladislaus Csedő cancellarius mp. Stephanus Gebbel mp.

Gálfalvi ítélőmesternek az Országos Levéltár erdélyi táblai osztályában (XIX. 23.) őrzött irataiból, közli:

TAGÁNYI KÁROLY.